

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica 15(2020)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.15.13

Agnieszka Brzosko-Sermak

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków, Polska

Problemy demograficzne miast województwa małopolskiego

Streszczenie

Artykuł podejmuje tematykę spowolnienia tempa rozwoju demograficznego oraz negatywnych trendów migracyjnych skutkujących depopulacją, które są coraz częściej analizowanymi problemami miast Polski.

Przedmiotem analiz jest 61 miast województwa małopolskiego, a dokładniej ich sytuacja demograficzna i tendencje migracyjne ich mieszkańców. Odniesiono się również do prognoz demograficznych do roku 2050. Wykorzystano dane udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny dla lat 2010–2018.

Celem pracy jest przedstawienie różnicowania terytorialnego sytuacji demograficznej miast województwa małopolskiego, a w szczególności efektów postępującego procesu starzenia się mieszkańców i negatywnych trendów migracyjnych, m.in. wynikających z suburbanizacji.

Badane miasta w zdecydowanej większości borykają się z trudnościami wynikającymi z ubytku rzeczywistego liczby mieszkańców będącego rezultatem niskiego przyrostu, bądź ubytku naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Sytuacja ta jest z wielu aspektów negatywna dla obecnego i przyszłego rozwoju miast, co gorsza, jest to trend obserwowany i utrzymujący się od blisko dekady. Jednocześnie zauważono stale zwiększający się współczynnik feminizacji oraz dalszą średnią trwania życia, co powinno być ważną informacją dla planowania strategicznego ośrodków miejskich z dużym udziałem seniorów.

Demographic problems of towns of the Małopolska voivodeship

Abstract

The article deals with the subject of slowing demographic development and negative migration trends resulting in depopulation, which are increasingly analyzed problems of Polish cities.

The analysis are focusend on the demographic situation data and migration trends for 61 towns of the Małopolska voivodeship. Demographic forecasts up to 2050 were also referred to. Data provided by the Central Statistical Office for 2010–2018 were used.

The purpose of the analysis is to present the territorial differentiation of the demographic situation of the towns of the Małopolska voivodship, and in particular the problem of the aging process of the population and negative migration trends, including those resulting from suburbanization.

The majority of the examined cities face difficulties due to the decrease in the actual number of inhabitants resulting from low or negative population growth and a negative migration balance. This situation is in many respects negative for the current and future development of cities, what is worse, it is a trend observed and persisting for nearly a decade. At the same time, a constantly increasing feminization rate and a further life expectancy were noted, which should be important information for strategic planning of urban centers with a large share of seniors.

Słowa kluczowe: demografia; kurczenie się miast; miasta; starzenie się społeczeństwa; województwo małopolskie

Key words: demography, Małopolska voivodeship; shrinking of the cities; towns; ageing of the population

Otrzymano: 06.03.2020

Received: 06.03.2020

Zaakceptowano: 21.05.2020

Accepted: 21.05.2020

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Brzosko-Sermak, A. (2020). Problemy demograficzne miast województwa małopolskiego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 15, 201–214, doi: 10.24917/20845456.15.13

Wprowadzenie

Od blisko trzech dekad Główny Urząd Statystyczny prezentuje dane ukazujące spowolnienie rozwoju demograficznego w Polsce oraz znaczące zmiany w strukturze wieku jej mieszkańców. Coraz silniej zaznaczający się proces starzenia się ludności kraju jest wynikiem korzystnego zjawiska, jakim jest wydłużanie się trwania życia, niestety niski poziom dzietności i zwiększona emigracja młodych osób pogłębiają kryzys demograficzny. W efekcie zaobserwowanych trendów demograficznych oraz niektórych procesów urbanizacyjnych, takich jak np. suburbanizacja, zmniejsza się liczba osób zamieszkujących ośrodki miejskie. Opisywane zjawiska charakteryzują się przestrzennym zróżnicowaniem w poszczególnych województwach.

W ujęciu regionalnym województwo małopolskie (trzecie pod względem zaludnienia) dość dobrze radzi sobie z coraz powszechniejszymi problemami demograficznymi kraju, m.in. utrzymuje się tendencja wzrostu liczby mieszkańców oraz dodatnie saldo migracji i przyrost naturalny. Jednakże dane ukazujące sytuację wyłącznie miast tegoż województwa, zamieszkałych przez nieco ponad 48% populacji regionu wskazują na postępujący kryzys wielu ośrodków, skutkujący kurczeniem się miast.

W wielu badaniach zwrócona jest uwaga na pięć, współwystępujących przyczyn kurczenia się miast (Schatz, 2010; Riecken, Martinez-Fernandez, 2011; Haase i in., 2012; Wiechmann, Bontje, 2013): transformacja ekonomiczna (m.in. depopulacja obszarów nie mających przewagi konkurencyjnej), suburbanizacja (ucieczka osób oraz miejsc pracy na przedmieścia, opuszczanie/pustoszenie centrów miast), przemiany demograficzne (m.in. malejący współczynnik urodzin, zmniejszająca się emigracja z peryferyjnych, wiejskich regionów), przemiany strukturalne (upadek

systemu politycznego, niepokoje społeczne, przesiedlenia), skażenie środowiska naturalnego (Stryjakiewicz, 2014: 16).

Przedmiotem niniejszej pracy jest analiza 61 miast województwa małopolskiego pod względem sytuacji demograficznej. W ich skład wchodzi: 14 gmin miejskich i 47 miast w gminach miejsko-wiejskich zamieszkałych przez około 1 620 tys. mieszkańców. Szczegółowo rozważania dotyczą stanu liczebnego ludności w ujęciu dynamicznym w ostatniej dekadzie oraz analiz struktur wieku i płci, danych prezentujących obraz obciążenia demograficznego oraz tendencje migracyjne.

Celem pracy jest przedstawienie zróżnicowania terytorialnego sytuacji demograficznej miast województwa małopolskiego, a w szczególności efektów postępującego procesu starzenia się mieszkańców i negatywnych trendów migracyjnych, m.in. wynikających z suburbanizacji.

Zakres czasowy obejmuje lata 2010–2018, a zakres przestrzenny to sieć miast województwa małopolskiego. Dla celów poglądowych posłużono się również prognozami demograficznymi GUS do roku 2050.

Stan ludności

Tylko pięć województw w Polsce w przeciągu ostatnich lat odnotowało przyrost liczby mieszkańców (Tab. 1). Dla województwa małopolskiego jest to wzrost na poziomie niespełna 2%, co plasuje je pod tym względem na trzeciej pozycji w kraju. Jednakże dane obrazujące sytuację demograficzną samych miast województwa małopolskiego nie są już tak optymistyczne.

Tab. 1. Liczba ludności ogółem w Polsce i w województwach w latach 2010, 2018.

Nazwa	ogółem liczba ludności	
	2010	2018
	osoba	
Polska	38 529 866	38 411 148
mazowieckie	5 267 072	5 403 412
śląskie	4 634 935	4 533 565
wielkopolskie	3 446 745	3 493 969
małopolskie	3 336 699	3 400 577
dolnośląskie	2 917 242	2 901 225
łódzkie	2 542 436	2 466 322
pomorskie	2 275 494	2 333 523
podkarpackie	2 127 948	2 129 015
lubelskie	2 178 611	2 117 619
kujawsko-pomorskie	2 098 711	2 077 775
zachodniopomorskie	1 723 741	1 701 030
warmińsko-mazurskie	1 453 782	1 428 983

świętokrzyskie	1 282 546	1 241 546
podlaskie	1 203 448	1 181 533
lubuskie	1 023 215	1 014 548
opolskie	1 017 241	986 506

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bd.l.stat.gov.pl>)

W przeciągu ostatniej dekady wspomniane miasta odnotowały łącznie spadek liczby mieszkańców rzędu 1%, osiągając w 2018 r. zaludnienie 1,639 tys., co stanowi 48,19% mieszkańców województwa. Szczegółowa analiza zmian liczby ludności poszczególnych miast wykazała, że niespełna 23% z nich odnotowało od 2010 r. przyrost liczby mieszkańców. Najsilniejszą pozycję pod tym względem zajęły położone na granicy z Krakowem Niepołomice i Wieliczka (31,5 i 14,3 %) (Tab. 2), niewątpliwie korzystające z bliskości dużego miasta. Na kolejnych miejscach uplasowały się miasta z przyrostem mieszkańców poniżej 6% w badanym okresie czasu. Jednak zdecydowaną większość ośrodków charakteryzuje stały trend zmniejszającej się liczby mieszkańców.

Największe miasto województwa – Kraków utrzymuje wzrost liczby ludności na poziomie niespełna 2%, natomiast kolejne co do wielkości – Tarnów zaznaczyło ubytek mieszkańców o 4,5 %, co jest mocno niepokojącym zjawiskiem, zwłaszcza w kontekście przyszłego rozwoju tak ważnego ośrodka w regionie. Najgorsza sytuacja pod względem depopulacyjnym została zaobserwowana w miastach z ubytkiem rzędu 5,2–6,3%. Są to kolejno: Chrzanów, Oświęcim, Muszyna, Andrychów i Krynica-Zdrój. Pierwsze dwa oraz Andrychów leżące na granicy z województwem śląskim na przestrzeni dwóch ostatnich dekad przeszły poważne przemiany związane ze zmianą funkcji i deindustrializacją, co wpłynęło na utrudnienia w lokalnym rynku pracy.

Tab.2. Dynamika zmian ludności miast województwa małopolskiego w latach 2010–2018

Nazwa	2010	2018	2010 =100	Nazwa	2010	2018	2010 =100
	osoba		%		osoba		%
Niepołomice	9 888	13 001	131,5	Ryglice	2 883	2 831	98,2
Wieliczka	20 476	23 395	114,3	Piwniczna-Zdrój	6 002	5 882	98,0
Świątniki Górne	2 280	2 415	105,9	Chełmek	9 246	9 061	98,0
Bobowa	2 992	3 136	104,8	Krzyszowice	10 271	10 051	97,9
Zakliczyn	1 600	1 642	102,6	Biecz	4 700	4 599	97,9
Sułkowice	6 468	6 633	102,6	Słomniki	4 445	4 348	97,8
Skąła	3 718	3 803	102,3	Libiąż	17 471	17 084	97,8
Mszana Dolna	7 795	7 948	102,0	Kęty	19 213	18 744	97,6
Radłów	2 716	2 767	101,9	Zakopane	27 877	27 191	97,5
Kraków	757 740	771 069	101,8	Miechów	11 946	11 652	97,5

Jordanów	5 286	5 373	101,6	Brzesko	17 291	16 825	97,3
Dobczyce	6 360	6 434	101,2	Trzebinia	20 410	19 846	97,2
Dąbrowa Tarnowska	11 778	11 906	101,1	Bukowno	10 531	10 197	96,8
Skawina	24 274	24 362	100,4	Wadowice	19 430	18 774	96,6
Zator	3 700	3 698	99,9	Szczawnica	5 982	5 776	96,6
Limanowa	15 168	15 158	99,9	Grybów	6 272	6 038	96,3
Myślenice	18 432	18 386	99,8	Maków Podhalański	6 085	5 853	96,2
Tuchów	6 692	6 671	99,7	Rabka-Zdrój	13 309	12 780	96,0
Szczucin	4 191	4 173	99,6	Proszowice	6 270	6 012	95,9
Nowy Wiśnicz	2 758	2 745	99,5	Sucha Beskidzka	9 573	9 165	95,7
Czchów	2 357	2 344	99,4	Gorlice	28 866	27 597	95,6
Nowy Sącz	84 368	83 896	99,4	Tarnów	114 176	109 062	95,5
Żabno	4 275	4 248	99,4	Olkusz	37 335	35 608	95,4
Bochnia	30 166	29 922	99,2	Wolbrom	9 040	8 604	95,2
Alwernia	3 398	3 370	99,2	Brzeszcze	11 816	11 226	95,0
Stary Sącz	9 126	9 048	99,1	Chrzanów	38 956	36 945	94,8
Nowy Targ	33 809	33 373	98,7	Oświęcim	40 471	38 300	94,6
Kalwaria Zebrzydowska	4 579	4 515	98,6	Muszyna	5 118	4 831	94,4
Ciężkowice	2 506	2 469	98,5	Andrychów	21 585	20 260	93,9
Wojnicz	3 381	3 330	98,5	Krynica-Zdrój	11 408	10 686	93,7

Uwagi: Nowe Brzesko – dane 2011 i 2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

Jednocześnie położenie tych ośrodków pomiędzy dwoma obszarami dającymi większe perspektywy rozwojowe (Kraków, Śląsk) może zachęcać do zmiany miejsca zamieszkania. Natomiast Muszyna i Krynica-Zdrój pomimo wielu walorów i rozpoznawalności, nie są wystarczająco atrakcyjne aby przełamać negatywne trendy demograficzne.

Ludność według ekonomicznych grup wieku oraz płci

Analizując mieszkańców miast województwa małopolskiego w podziale na ekonomiczne grupy wieku można zauważyć, że odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym oscyluje między 24% w Niepołomicach, a 14,5% w Bukowni (Ryc. 1). Wspomniana wcześniej Wieliczka, dynamicznie zwiększająca swoją liczbę mieszkańców, również ma wysoki odsetek ludzi młodych, bo nieco ponad 20%. Ciekawie na tym tle prezentuje się Andrychów, który pomimo stałego zmniejszania się liczby mieszkańców jest

zamieszkały przez niespełna 18% osób w wieku przedprodukcyjnym, co plasuje ten ośrodek na dość dobrej pozycji. Największe ośrodki województwa, takie jak Kraków i Tarnów mają wartości dość zbliżone, wynoszące kolejno 16,9 i 15,7%. Natomiast Krynica-Zdrój, silnie tracącą mieszkańców, charakteryzuje jedynie 15% mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym.

Grupa osób w wieku produkcyjnym w miastach województwa małopolskiego stanowi między 57 a 64% mieszkańców badanych ośrodków. Kolejność miast od największego odsetka do najmniejszego pod tym względem została przedstawiona na Ryc. 1. Jak widać, Niepołomice pod tym względem plasują się już w połowie rankingu z wynikiem 60,5%, natomiast Kraków, Wieliczka i Tarnów oraz Krynica-Zdrój są zamieszkałe przez nieco ponad 59% mieszkańców w wieku produkcyjnym. Stawia to te ośrodki w dość podobnej sytuacji, plasując je poniżej średniej dla miast całego województwa.

Analiza danych przedstawiających odsetek mieszkańców miast w wieku poprodukcyjnym w przedziale 15–26%, ukazuje analogię do uzyskanej wcześniej kolejności badanych ośrodków pod względem dynamiki zmian ludności. Niepołomice są miastem ze stosunkowo (w odniesieniu do pozostałych miast badanego województwa) niewielkim odsetkiem mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (15,6%), Wieliczka natomiast charakteryzuje się w tym zakresie już średnimi wartościami, rzędu niespełna 20%. Natomiast Kraków, Andrychów, Tarnów i Krynica-Zdrój są zamieszkałe przez większy odsetek osób starszych (23–25%). Najwyższe wartości odnotowano w Oświęcimiu (26%).

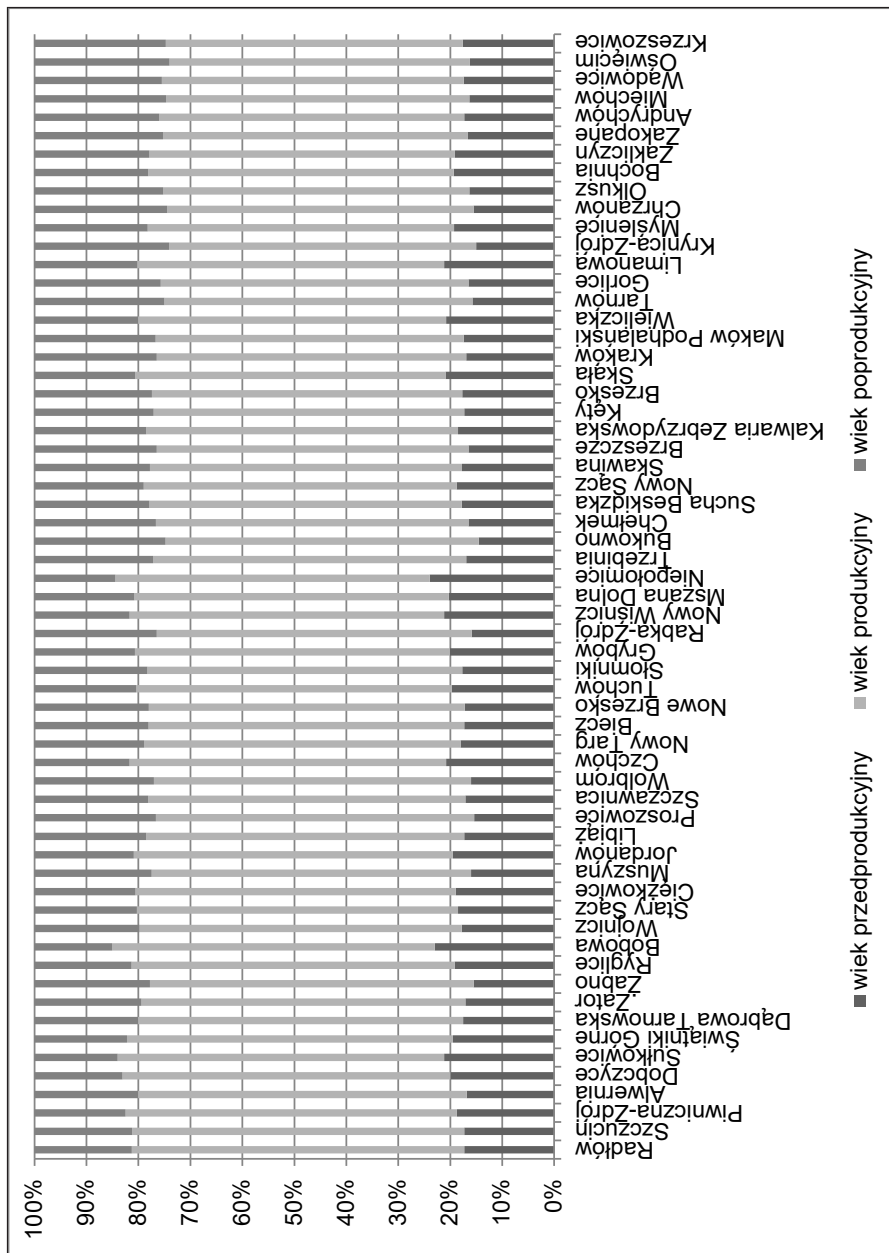
Tab. 3. Struktura wieku ludności w miastach województwa małopolskiego wg płci w 2018 r.

Wiek	mężczyźni	kobiety
	osoba	
0–2	27 587	26 017
3–6	32 730	30 592
7–12	49 495	46 840
13–15	20 927	19 791
16–19	29 347	28 306
20–24	39 403	37 886
25–34	121 759	125 085
35–44	136 346	137 908
45–54	96 338	100 953
55–64	99 418	119 194
65 i więcej	122 215	190 604

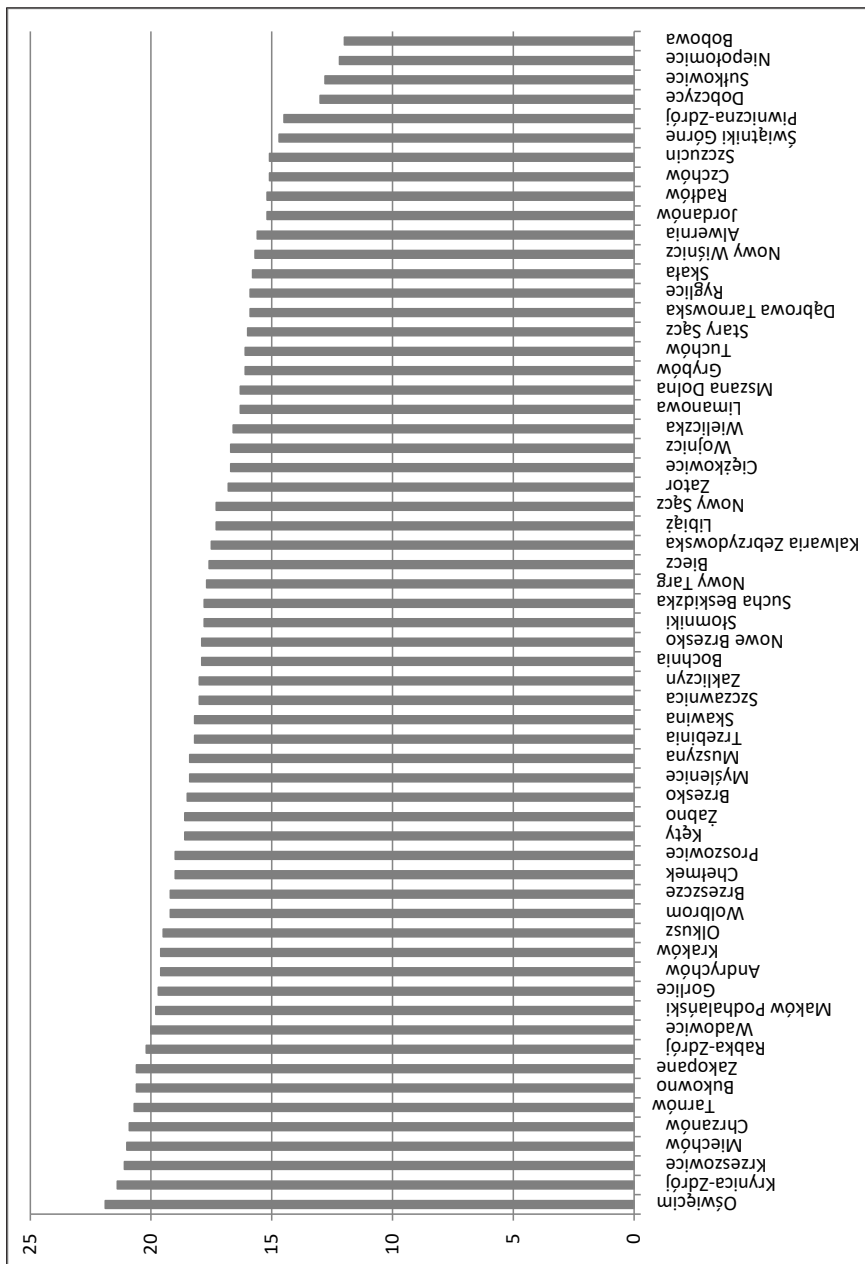
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

Analiza struktury wieku ludności w miastach województwa małopolskiego według płci pokazuje, że wśród roczników do 24 roku życia zaznacza się dominacja mężczyzn, natomiast w wyższych rocznikach wyraźna jest coraz silniejsza przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami. Współczynnik feminizacji dla poszczególnych

Ryc. 1. Ekonomiczne grupy wieku w miastach województwa małopolskiego w 2018 r. (w %)
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

Ryc. 2. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem miast województwa małopolskiego w 2018 r.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

miast kształtuje się następująco, Krynica-Zdrój, Zakopane i Kraków osiągają najwyższe wartości (115–114 kobiet na 100 mężczyzn), co jest charakterystyczne przy silnie rozwiniętych funkcjach usługowych. Najniższe wartości odnotowano w Nowym Brzesku (99) i w Bobowej (92).

Na przestrzeni ostatniej dekady odnotowano wzrastającą liczbę osób w wieku 65 lat i więcej w badanych miastach. Prognozy demograficzne GUS wskazują, że w perspektywie 20–30 lat tendencja ta będzie się stale utrzymywać.

Tab.4. Przeciętne dalsze trwanie życia mieszkańców miast województwa małopolskiego urodzonych w latach 2010–2018.

Rok	mężczyźni	kobiety
	lata	
2010	74,2	81,4
2011	74,6	81,7
2012	74,4	81,9
2013	75,3	82,0
2014	75,7	82,5
2015	75,6	82,3
2016	76,0	82,9
2017	75,8	82,5
2018	75,9	83,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

Wzrost ten będzie bardzo dynamiczny ze względu na wchodzenie do tej grupy wieku roczników osób urodzonych w latach 50. (najliczniejszych w całym okresie powojennym), a także w latach 60. ubiegłego wieku. Dodatkowo, należy przypuszczać, że trwanie życia będzie się sukcesywnie wydłużało sprzyjając zwiększeniu zarówno liczby, jak i odsetka ludności w starszym wieku w ogólnej populacji Polski (GUS, 2014: 33–36). W miastach województwa małopolskiego przeciętne dalsze trwanie życia ulega stałemu wydłużeniu (Tab. 4). Między rokiem 2010 a 2018 uległo ono wydłużeniu dla mężczyzn o 1,7 roku, a dla kobiet o 1,6 roku.

Przyrost rzeczywisty

Obserwowane w miastach województwa małopolskiego zmiany zaludnienia, tj. przyrost lub ubytek rzeczywisty ludności, mają swoją genezę przede wszystkim w dwóch procesach. Pierwszym z nich jest kształtowanie się przyrostu/ubytku naturalnego ludności, który jest różnicą między liczbą urodzeń i zgonów. Drugim jest saldo migracji, będące różnicą między napływem ludności, a jej odpływem (Jaroszewska, Strykiewicz, 2014: 68).

Tylko 18 ośrodków miejskich w województwie małopolskim w ostatnich latach odnotowało przyrost rzeczywisty ludności (Tab. 5). Warta podkreślenia jest

tu bardzo silna pozycja Niepołomic i Wieliczki wśród innych ośrodków w regionie, z wartościami kolejno 38,3‰ i 20,8‰. Składa się na to bardzo duża imigracja i dodatni, wysoki, a w przypadku Niepołomic – bardzo wysoki przyrost naturalny. Sukces tych dwóch sąsiadujących ze sobą ośrodków jest wynikiem wieloletnich prozwojowych działań władz samorządowych, które wykorzystują fakt bliskiego położenia prężnie rozrastającej się aglomeracji krakowskiej (Górka, Brzosko-Sermak, 2011). Procesy suburbanizacji, doprowadzając do rozlewania się tego najważniejszego ośrodka w województwie, zacieśniają związki o charakterze metropolitalnym z otoczeniem (Szymańska, Biegańska, 2011; Winiarczyk-Rażniak, Raźniak, 2012). Dodatkowo przekształcanie coraz większych obszarów w Niepołomicach i Wieliczce na cele mieszkaniowe oraz tworzenie specjalnych stref ekonomicznych sprzyja rozrostowi tychże ośrodków.

Kolejne miejsca w rankingu z dodatnim przyrostem rzeczywistym to m.in. Kraków, drugi ośrodek w Polsce pod względem liczby ludności, który w dalszym ciągu jest w stanie powiększać liczbę mieszkańców. Druga aglomeracja co do wielkości w województwie – Tarnów odnotowała ubytek rzeczywisty rzędu 5‰, pogłębiając już istniejące problemy rozwojowe miasta. Najgorsza sytuacja jest w takich miastach jak: Krynica-Zdrój, Oświęcim, Muszyna i Andrychów, z wartościami między -7,7‰ a -12‰. Jest to efekt zarówno ubytku naturalnego, jak i ujemnego salda migracji, które dla Andrychowa wynosi aż niespełna 11‰. Jest to miasto z najpoważniejszym problemem kurczenia się wśród ośrodków w województwie małopolskim, gdzie jak najszybciej powinny być wdrożone programy mające na celu zatrzymanie fali odpływu młodych ludzi w wieku produkcyjnym.

Tab. 5. Przyrost/ubytek rzeczywisty w miastach województwa małopolskiego (średnia dla lat 2016–2018).

Nazwa	2016–2018			Nazwa	2016–2018		
	przyrost/ ubytek naturalny	saldo migracji	przyrost/ ubytek rzeczywisty		przyrost/ ubytek naturalny	saldo migracji	przyrost/ ubytek rzeczywisty
	‰				‰		
Niepołomice	8,32	29,99	38,31	Szczucin	1,36	-3,76	-2,40
Wieliczka	4,30	16,53	20,83	Krzyszowice	-0,46	-1,99	-2,45
Bobowa	5,98	0,00	5,98	Kalwaria Zebrzydowska	2,27	-4,75	-2,49
Kraków	2,06	3,70	5,76	Chełmek	-1,03	-1,98	-3,01
Nowy Wiśnicz	7,51	-1,94	5,57	Miechów	-1,54	-1,48	-3,02
Nowe Brzesko	2,99	2,39	5,38	Zakliczyn	-4,43	1,21	-3,22
Sułkowice	6,10	-2,62	3,48	Ryglice	0,35	-3,76	-3,41
Świątniki Górne	2,62	0,28	2,90	Libiąż	0,72	-4,18	-3,46
Skawina	1,30	1,56	2,86	Rabka-Zdrój	-3,24	-0,39	-3,63
Jordanów	2,92	-0,37	2,55	Kęty	-0,48	-3,30	-3,78
Mszana Dolna	2,35	-0,46	1,89	Trzebinia	-2,69	-1,24	-3,93

Myślenice	2,01	-0,38	1,63	Brzesko	1,30	-5,64	-4,34
Dąbrowa Tarnowska	1,43	-0,11	1,32	Tarnów	-1,21	-3,78	-4,99
Dobczyce	2,64	-1,61	1,04	Wojnicz	2,29	-7,36	-5,07
Zator	0,81	0,18	0,99	Proszowice	-1,87	-3,25	-5,12
Limanowa	4,16	-3,41	0,75	Bukowno	-4,22	-1,07	-5,29
Żabno	2,20	-1,49	0,71	Biecz	-2,46	-3,11	-5,56
Skąła	1,49	-1,23	0,26	Szczawnica	-1,95	-3,67	-5,62
Nowy Targ	1,69	-1,95	-0,26	Wolbrom	-1,08	-5,23	-6,30
Nowy Sącz	2,40	-3,35	-0,95	Maków Podhalański	-5,02	-1,75	-6,77
Czchów	0,00	-0,99	-0,99	Olkusz	-1,37	-5,76	-7,12
Stary Sącz	1,62	-2,73	-1,11	Brzeszcze	-2,65	-4,59	-7,24
Ciężkowice	1,89	-3,52	-1,62	Wadowice	-1,99	-5,31	-7,30
Zakopane	-1,27	-0,60	-1,87	Gorlice	-2,10	-5,21	-7,31
Radłów	0,00	-1,92	-1,92	Chrzanów	-2,30	-5,10	-7,40
Alwernia	0,69	-2,76	-2,07	Sucha Beskidzka	-1,76	-5,68	-7,44
Piwniczna-Zdrój	-0,11	-1,97	-2,09	Krynica-Zdrój	-1,80	-5,88	-7,68
Słomniki	0,54	-2,68	-2,14	Oświęcim	-3,31	-4,52	-7,83
Grybów	2,14	-4,29	-2,14	Muszyna	-4,50	-6,68	-11,18
Tuchów	1,85	-3,99	-2,15	Andrychów	-1,12	-10,87	-11,99
Bochnia	1,17	-3,35	-2,18				

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych. (<https://bdl.stat.gov.pl>)

Prognozy demograficzne

Początki niekorzystnych trendów demograficznych zaobserwowano w Polsce już na przełomie lat 80. i 90. XX w. Od początku transformacji dominuje tendencja zmniejszania się liczby urodzeń przy jednoczesnym obniżaniu się umieralności i wydłużaniu życia. Kolejnym ważnym składnikiem kształtującym lokalne struktury społeczne są migracje. Poważne zaburzenia struktury wieku i płci, przyczyniające się do przyspieszenia procesu starzenia się danej społeczności generują wyjazdy osób młodych w wieku rozrodczym. Niestety niekompletne statystyki obrazujące zameldowania i wymeldowania jeszcze bardziej oddalają nas od pełnego obrazu postępującego kryzysu demograficznego.

W prognozach demograficznych prezentowanych przez GUS zwrócona jest uwaga na fakt, że utrzymujące się niskie natężenie urodzeń spowodowały, że w wiek prokreacji wchodzi coraz mniej liczne roczniki. Polska znalazła się w takim momencie rozwoju demograficznego, że nawet wzrost współczynnika dzietności, który gwarantuje prostą zastępowalność pokoleń nie spowoduje odwrócenia tych procesów

i nie powstrzyma zmniejszania się liczby ludności kraju i postępującego starzenia się jej struktury. Prognoza demograficzna obejmująca okres do 2050 r. przewiduje znaczne zmniejszenie liczby dzieci i osób dorosłych, zwiększeniu zaś ulegnie liczba i udział osób starszych (65+). Szacuje się, że udział osób starszych przekroczy 30% na obszarach wiejskich, natomiast w miastach zbliży się do 35%. Intensywność opisanych procesów starzenia się ludności będzie zróżnicowana terytorialnie. W trzech województwach: mazowieckim, małopolskim i pomorskim procesy starzenia będą przebiegały z mniejszą intensywnością w stosunku do reszty kraju (GUS, 2014: 33–36). Prognozy demograficzne szacują, że miasta województwa małopolskiego w perspektywie 2035 r. będą zamieszkałe przez 1 536 tys. mieszkańców, a w 2050 r. już tylko przez 1 421 tys.

Zakończenie

Wychodząc z założenia, że miasto jest ośrodkiem specjalnie stworzonym do zapewnienia jak najdogodniejszych warunków do życia swoim mieszkańcom, oczekuje się że powinno ono sobie radzić z różnego rodzaju problemami. Dlatego właśnie kwestie demograficzne są ważnym elementem większości poszukiwań dobrej formy miasta (Karwińska, Brzosko-Sermak, 2014). Na świecie domeną największych aglomeracji jest problem przeludnienia oraz złe warunki mieszkaniowe, co było podnoszone już w latach 30. XX w. (Karta Ateńska, 1933; Karta Machu Picchu). Konsekwencją takiego stanu często staje się kryzys ekologiczny, energetyczny i żywnościowy miast. Zmienna równowaga pomiędzy różnymi grupami wiekowymi w starzejącym się społeczeństwie Europy także przynosi nowe i rosnące wyzwania społeczne (Karta Lipska, Deklaracja z Toledo).

Badane w niniejszej pracy miasta województwa małopolskiego na tym tle prezentują odmienne problemy. W zdecydowanej większości borykają się z trudnościami wynikającymi z ubytku rzeczywistego liczby mieszkańców wynikającego z niskiego przyrostu bądź ubytku naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Trendy te najbardziej negatywnie wpływają na rozwój takich miast jak Andrychów i Oświęcim, położonych na styku z województwem śląskim. Trudna sytuacja została również zaobserwowana w miastach uzdrowiskowych, posiadających liczne walory, takich jak Krynica-Zdrój czy Muszyna. Zaobserwowane trendy są z wielu aspektów negatywne dla obecnego i przyszłego rozwoju miast, zwłaszcza gdy utrzymują się od blisko dekady. Szczególnie niepokojący jest silny odpływ migracyjny młodych ludzi. Opisane procesy, nazywane kurczeniem się miast wcześniej kojarzone były ze starymi ośrodkami przemysłowymi Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych, a po 1990 r. przybrały szczególnie duże rozmiary w krajach postkomunistycznych (włączając do tej grupy Niemcy Wschodnie, tj. byłą NRD) (Strykiewicz, 2014: 7). Obecnie zjawisko coraz silniej dotyka miasta Polskie, co na przykładzie województwa małopolskiego zostało przedstawione w niniejszej pracy. Na tym tle uzasadniona staje się potrzeba szczegółowej identyfikacji skali, tempa, form kurczenia się miast i ich przestrzennego zróżnicowania (Strykiewicz, 2014).

Przedstawiona sytuacja ma również poważne konsekwencje w bieżącym zarządzaniu miastami, a także w strategicznym i przestrzennym planowaniu tychże ośrodków. Obciążenia wynikające z utrzymywania istniejącej infrastruktury technicznej,

często nadmiernie rozbudowanej, m.in. przez procesy suburbanizacji i brak planowania przestrzennego promującego miasta zwarte, są coraz bardziej trudne do udźwignięcia przez samorządy zamieszkujące przez malejącą liczbę mieszkańców. Na tym tle ważna wydaje się rewizja dotychczasowych polityk miejskich miast województwa małopolskiego, ukierunkowanych najczęściej na paradygmat wzrostu, oraz podjęcie rozszerzonych badań dotyczących różnic w poziomie życia mieszkańców poszczególnych aglomeracji i nierówności społecznych, pogłębionych przez nieregulowane rynki i proces globalizacji (Stryjakiewicz, 2014). Również takie problemy jak bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie społeczne, bezdomność, przestępczość i przemoc, które dotyczą coraz więcej mieszkańców miast obniżając ich jakość życia, powinny być w podjęte w kolejnych badaniach. Dopiero mając pełny obraz zarówno problemów demograficznych, jak i społecznych, będzie można podjąć działania usprawniające przyszły rozwój badanych ośrodków miejskich i w świadomy sposób rekomendować zapisy do dokumentów strategicznych i planistycznych, aby miasta polskie ponownie zaczęły spełniać swoją podstawową funkcję – zaspokajając bytowe i psychiczne potrzeby mieszkańców.

Literatura / References

- Chochorowska, A. (2017). Sytuacja demograficzna województwa małopolskiego – stan obecny i perspektywy. W: J. Hryniewicz, A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Małopolski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Tom VI. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, 18–34.
- Górka, Z., Brzosko-Sermak, A. (2011). Przemiany i funkcje miast regionu miejskiego Krakowa. W: M. Soja, A. Zborowski (red.), *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński.
- GUS, (2014), *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014–2050*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Haase, A., Hospers, G.J., Pekelsma, S., Rink, D. (2012). *Shrinking Areas. Front-runners in Innovative Citizen Participation*. Hague: EUKN.
- Hryniewicz, J., Potrykowska, A. (red.). (2017). *Sytuacja demograficzna Małopolski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Tom VI. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Jaroszewska, E., Stryjakiewicz, T. (2014). Kurczenie się miast w Polsce. W: T. Stryjakiewicz (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Karwińska, A., Brzosko-Sermak, A. (2014). *Dobrze funkcjonujące miasto: koncepcje, cechy, perspektywy rozwoju*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Kurek, S. (2014). Przestrzenne zróżnicowanie przemian demograficznych w Polsce w latach 2002–2011. W: E. Klima (red.), *Ludność, Mieszkalnictwo, Usługi – w 70. rocznicę urodzin Profesora Jerzego Dzieciuchowicza, Population, Housing, Services – 70th Anniversary of Professor Jerzy Dzieciuchowicz. „Space–Society–Economy”* 13. Łódź: Department of Population and Services Studies, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 43–73.
- Schatz, L. (2010). *What helps or hinders the adoption of “good planning” principles in shrinking cities? A comparison of recent planning exercises in Sudbury*. Ontario and Youngstown, Ohio. Pozyskano z <http://hdl.handle.net/10012/5199>.

- Stryjakiewicz, T. (red.). (2014). *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Szymańska, D., Biegańska, J. (2011). Obszary podmiejskie dużych miast w Polsce w świetle migracji stałych. W: M. Soja, A. Zborowski (red.), *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, 83–98.
- Reckien, D., Martinez-Fernandez, C. (2011). Why do cities shrink? *European Planning Studies*, 9(8): 1375–1397.
- Wiechmann, T., Bontje, M. (2013). Responding to tough times: Policy and planning strategies in shrinking cities. *European Planning Studies*: 1–11.
- Wiechmann, T., Wolff, M. (2014). Skala i przestrzenne zróżnicowanie procesu kurczenia się miast w Europie na przełomie XX i XXI w. W: T. Stryjakiewicz (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Winiarczyk-Raźniak, A., Raźniak, P. (2012). *Migracje wewnętrzne ludności w polskich obszarach metropolitalnych u progu XXI wieku*, Tom 604. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Notka biograficzna o autorze: Agnieszka Brzosko-Sermak, dr, Uniwersytet Pedagogiczny, Instytut Geografii, Katedra Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej. Geograf społeczno-ekonomiczny, socjolog miasta, pracownik naukowo-dydaktyczny (adiunkt) w Katedrze Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Absolwentka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego i europejskich studiów w zakresie socjologii miast (*Comparative Urban Studies*) E-URBS. Zainteresowanie badawcze ściśle wiąże się z tematyką miast, w szczególności: ich przemianami, funkcjami, socjologią, planowaniem przestrzennym, uwarunkowaniami rozwoju, użytkowaniem ziemi, zarządzaniem i współpracą oraz warunkami i poziomem życia mieszkańców i partycypacją społeczną.

Biographical note of author: Agnieszka Brzosko-Sermak, PhD, socio-economic geographer, urban sociologist, researcher and lecturer in the Department of Entrepreneurship and Spatial Management, Institute of Geography, Pedagogical University of Krakow. Master degree (2003) and PhD (2007) in a field of socio-economic geography was held at the Institute of Geography and Spatial Management, Jagiellonian University, Krakow. Studies in the field of urban sociology held in European studies organized by nine universities and research institutes from Europe (*Comparative Urban Studies*). Her research interests focus on the theme of cities, in particular its: functions, urban sociology, spatial planning, conditions of development, land use, management and co-operation cities, standard of living and social participation.

e-mail: agnieszka.brzosko-sermak@up.krakow.pl